

izvirno znanstveno delo

UDK 378.4(497.4 Lj.)"1919/1941"

prejeto: 1. 3. 1999

Tea Anžur

dipl. zgodovinar, arhivistka

Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 12

Poskus ustanovitve Univerzitetne akademske menze v 30-tih letih

IZVLEČEK

Prispevek na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU) in drugih virov obravnava problem prehranjevanja prve jugoslovanske generacije študentov pred drugo vojno. Poudarek je na poskusu ustanovitve predvojne akademske menze, ki jo je skušala Univerza pridobiti za svoje študente vendar do realizacije ni prišlo. Prispevek se dotakne še študentskih domov, saj so bile v njih tudi nekatere menze za akademike.

SUMMARY

ACADEMIC CANTEENS

The contribution deals – on the basis of archival materials kept at the Historical Archive and Museum of the University in Ljubljana (ZAMU) and other sources – with the problem of nutrition of the first Yugoslav generation of students before the Second World War. The stress is on the attempt of founding a pre-war academic canteen, which the University tried to obtain for its students. The project was never realised. The contribution mentions the student's homes of which some had academic canteens.

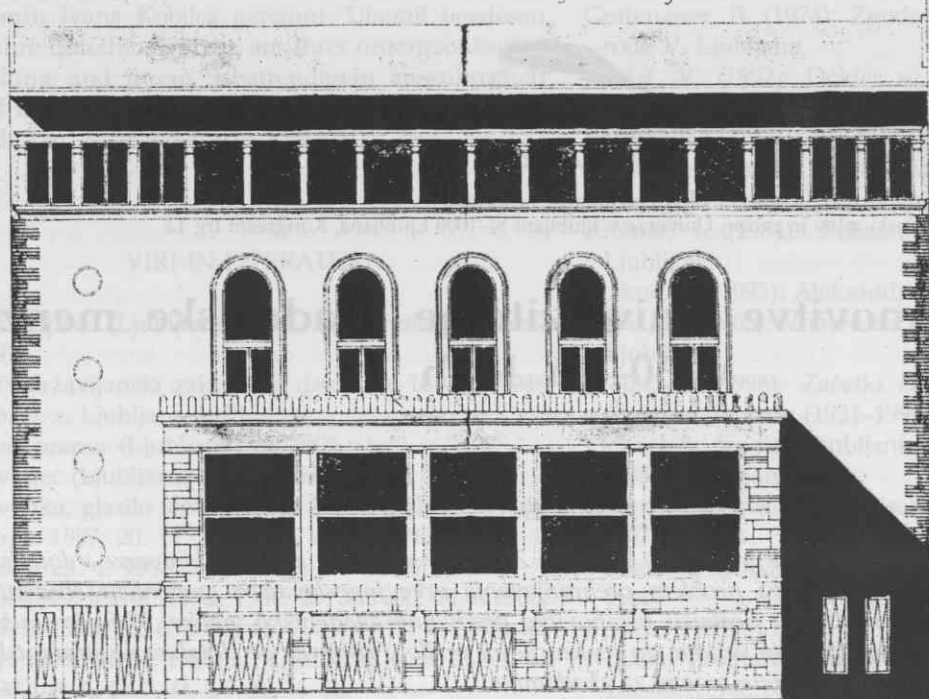
Ključne besede: študentje, akademska menza, bolezni

"Naravnost tragično je, kako veliko število slušateljev živi v tako neugodnih gmotnih razmerah, da si ne morejo preskrbeti niti najbolj nujne vsakdanje prehrane. To se jasno odraža na slabem telesnem stanju velikega števila slušateljev, ki slabo hranjeni hitreje podležejo nevarnim infekcijam, zlasti tuberkulozi. To stanje se je v zadnjem času še znatno poslabšalo, ker je splošna gospodarska depresija poslabšala gmotni položaj tudi mnogih akademikov."¹

Tako je poročal dr. Albert Trtnik 31. marca 1937, (šef – zdravnik Univerzitetnega zdravstvenega fonda) rektoratu univerze o zdravstvenem stanju ljubljanskih akademikov glede na prehrano, ki jo uživajo. V svojem poročilu je opozoril še na nevarnost težkih želodčnih in črevesnih obolenj, ki se pojavljajo v zadnjem času in so posledica nezadostne, slabe ali slabo pripravljene hrane ter hkrati predlagal, da se ustanovi lastna akademska menza, ki bi pod vestnim in strokovnim zdravniškim nadzorstvom nudila študentom ceneno in dobro hrano. Treba bi bilo zagotoviti tudi dietetično prehrano, saj je v tem obdobju telesnega razvoja nujno potrebna dobra in zdrava prehrana, ki zagotavlja boljše študijske zmožnosti.

¹ Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), IV/193, Izvid o zdravstvenem stanju ljubljanskih akademikov v oziru na prehrano, Ljubljana, 31. marec 1937.

AKADEMSKA MENZA V LJUBLJANI M.1100

Videll

Šef oddelka za arhitektonske

pisane

Ljubljana, 12. IV. 1940.

Odobravam!

V Ljubljani, dne 12. III. 1940, V-No. 187/15.

Po posvetovanju s strokovnim odborom oddelka:

Rezultati sistematične preiskave akademikov v ljubljanskem protituberkuloznem dispanzerju v času od 15. maja 1936 do 15. aprila 1937:

Akademiki došli na	Zdravi		z dig. tbc		od teh z o. tbc.		druge bolezni		skupaj:	
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Prvi pregled	178	11	71	7	–	–	83	8	332	26
Ponovni pregled	8	1	6	–	–	–	5	–	19	1
Skupaj	186	12	77	7	–	–	88	8	351	27

Op.: o. tbc. = odprta tuberkuloza

m. = moški

ž. = ženske

Aprila leta 1937 je protituberkulozni dispanzer opravil zadnje sistematične preiskave akademikov, večinoma tistih, ki so prebivali v akademskih domovih, kajti za njih je bila preiskava obvezna. Od celotnega števila prvih preiskav,² je imela več kot ena petina slušateljev močno tuberkulozno afekcijo. Zdravih je bilo le 53%, polovica, 21,70% je bilo okuženih z tuberkulozo, 25,30% pa je imelo druge bolezni, zlasti želodčne in črevesne. Pri ženski populaciji so bili rezultati še slabši. Zdravih je bilo le 44,50% slušateljic,³ torej manj kot polovica.

² Prvih preiskav je bilo 358, ponovnih 20.

³ ZAMU, IV/193, Dopis Rektorata Univerze kralja Alek-

V splošnem so ugotovili, da so akademiki slabo in nezadostno hranjeni kar je v glavnem vzrok za visok odstotek obolenosti.

Zgornja tabela nam prikazuje zdravstveno stanje akademikov.

Svet slušateljev ljubljanske Univerze, (SSLU)⁴ ki je bila osrednja reprezentančna organizacija lju-

sandra I. Ministrstvu prosvete, obči oddelek Beograd, Ljubljana, 29. april 1937.

⁴ Predsednik je bil jurist Viktor Maček, podpredsednik jurist Ciril Golouh, ostali člani predsedstva so bili: Vinko Kuljiš, Ljubo Jurković, Vladimir Šenk, Vekoslav Iskra in Jože Likovič.

bljanskih študentov druge polovice dvajsetih let, si je v okviru sekcije za socialo prizadeval izboljšati položaj študentov, organizacijsko povezati študente vseh treh fakultet prve jugoslovanske države, ustanoviti študentsko bolniško blagajno, študentsko menzo, univerzitetno knjižnico idr. Njihovo delo na tem področju je še uspešneje nadaljevala druga reprezentančna organizacija Zveza slušateljev Aleksandrove univerze (ZSAU),⁵ sestavljena iz strokovnih društev, ki je v ospredje postavila socialno delo za študente. Že v pravilih njenega delokroga je bilo zapisano, da je stanovsko akademsko predstavništvo akademske mladine Univerze kralja Aleksandra I. in da zastopa vse njene socialne, gospodarske, študijske, kulturne in sploh stanovske interese. Hkrati je bil poudarjen tudi njen namen, da skrbi za ureditev in izboljšanje vseh akademskih socialnih in gospodarskih vprašanj. V okviru te zveze je bil organiziran akademski zdravstveni fond, akademski urad dela. Zadnjemu predsedniku Jožku Zemljaku, študentu slavistike je pripadla naloga graditve študentskega počitniškega doma in neodvisne akademske menze. Vendar do realizacije ni prišlo.⁶ Nameravano graditev teh dveh objektov je preprečil razpust reprezentančne organizacije leta 1933 na zahtevo prosvetnega ministrstva, češ da ne ustreza zahtevam nove Obče univerzitetne uredbe. V resnici je bila zveza razpuščena zaradi neposredne krivde za januarske demonstracije.⁷

Po nasilni smrti kralja Aleksandra (1934), se je namreč okrepilo gibanje za izpopolnitev univerze, za univerzitetno knjižnico, za popolno medicinsko fakulteto s klinikami in bolnišnico, za inštitute, Dom visokošolk, za boj proti šolninam in taksam in tudi za neodvisno akademsko menzo.⁸

Vincencijeva konferenca za akademike⁹ v Ljubljani je leta 1935 sporočila Rektoratu Univerze Kralja Aleksandra I. željo akademikov te univerze, da se ustanovi centralna in neodvisna akademska menza. Da bi se ta želja uresničila, je Vincencijeva konferenca za akademike v Ljubljani v dogovoru z Ljudsko kuhinjo ustanovila akademsko menzo, v katero so bili vabljeni vsi akademiki ljubljanske Univerze brez razlike prepričanja.¹⁰

V Ljubljani je bilo več menz in domov, ki so skrbeli za prehrano in bivanje akademikov. Malone vse te institucije pa so ustanovile bivše politične stranke. Zato je mladina pozdravila akcijo rektorja dr. Frana Ramovša¹¹ za neodvisno akademsko menzo decembra leta 1934, kjer bi dobili brezplačno hrano najsiromašnejši študenti. Po pomoč se je obrnil tudi v Beograd, na banovino in mestno občino.¹² Obenem je sam za mesec december preskrbel hrano dvanajstim akademikom v kuhinji Delavske zbornice. Toda to ni trajalo dolgo.¹³ Ker akcija ni uspela, je akademska Akcija za izpopolnitev Univerze¹⁴ sprejela v svoj program.

V arhivskih virih zasledim v okviru fonda rektorat dopis Rektorata Univerze kralja Aleksandra I. Ministrstvu prosvete v Beogradu z dne 9. avgusta 1935 o nujnosti ustanovitve "akademske menze" v smislu zakona o zdravstveni zaščiti učencev iz leta 1930 /Službene novine 1930 šte. 208-LXXIII/.¹⁵ V tem dopisu je izražena želja, naj ministrstvo po 43. čl. zakona o zdravstveni zaščiti dijakov odobri in izplača potrebno posojilo v vrednosti 250.000 Din za ustanovitev akademske menze v Ljubljani.

Rektorat Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani se je odločil, da skupaj z akademskimi strokovnimi društvi¹⁶ ustanovi centralno akademsko menzo v Ljubljani.¹⁷ Slušatelji ljubljanske Univerze

11 Fran Ramovš je bil rektor ljubljanske Univerze v letih 1934/35. Nasledil ga je Maks Samec, ki je bil rektor v letih 1935/37.

12 Kraljevska banska uprava dravske banovine je tudi prispevala denarna sredstva za prehrano siromašnih študentov Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani.

13 ZAMU, IV/213, Akademski glas, Mučna zgodba iz poglavja o dijaškem socialnem življenju, Ljubljana, 12. februar, 1935.

14 Akademska akcija za izpopolnitev Univerze je bila akademsko društvo, ki se je borilo za potrebe naše univerze oz. si je zadalo naloge, da pomaga do čimprejšnje izgraditve Univerze, s tem je mišljeno njenih fakultet, inštitutov. To bi dosegli z zainteresiranjem vse javnosti, predvsem odločujočih činiteljev, ter z zbiranjem materijala in drugih prispevkov. Bila je naslednica leta 1932 razpuščene ZSAU in je uspešno delovala od jeseni leta 1933.

15 ZAMU, IV/193, Dopis Rektorata Univerze Kralja Aleksandra I. v Ljubljani Ministrstvu prosvete v Beogradu, dne 9. avgusta 1935.

16 V obdobju med obema vojnama je bilo že veliko različnih študentskih organizacij in med njimi precejšnje število strokovnih društev: Društvo slušateljev juridične fakultete, Društvo slušateljev filozofske fakultete, Akademsko društvo jugoslovanskih tehnikov, Društvo medicincev, Cirilsko društvo ljubljanskih bogoslovcev...

17 V Ljubljani so imeli akademiki svoje dijaške domove in menze. Malone vse te institucije so ustanovile bivše politične stranke, od Akademskega kolegija v Kolodvorski ulici do Akademskega doma v Unionu. Oražnov dijaški dom, je poleg kasnejšega Doma visokošolk v hiši Mundove zapuščine na Gradišču 14, ostal edini nestranskarški študentski dom. Zato je bila še posebej dobrodošla akcija rektorja dr. Frana Ramovša za neodvisno akademsko menzo.

5 Prvi predsednik ZSAU (Zveza slušateljev Aleksandrove univerze) je bil študent prava Marjan Breclj, za njim Joža Vilfan, študent prava in kot zadnji Jože Zemljak, študent slavistike.

6 Akademski glas, Nekdanje reprezentance, III. št. 9.

7 Slavko Kremensšek, Slovensko študentsko gibanje 1919-41, Ljubljana, 1972, str. 137.

8 Univerza v Ljubljani in 40 let Komunistične partije Slovenije, Ljubljana 1977.

9 Vincencijeva konferenca za akademike v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1930, študente je podpirala z denarjem, obleko, preskrbovala jim je inštrukcije...

10 Dopis Vincencijeve konference za akademike v Ljubljani Rektoratu Kralja Aleksandra I. dne 21. februarja 1935.

so se namreč z rektorjem vred zanjo borili že dolga leta. Akcija se je pričela maja leta 1935, ko so naprosili Ministrstvo za prosveto za kredit v znesku 250.000 Din, ki je bil potreben za realizacijo menze. To posojilo naj bi se vrnilo v petih letnih obrokih iz banovinskega fonda za zdravstveno zaščito dijakov. Vendar do realizacije ni prišlo, ker se v banovinski fond niso štekali prispevki slušateljev Univerze temveč učencev srednjih šol v dravski banovini. Zato se iz tega fonda ni mogla financirati gradnja akademske menze. Poleg tega je obstajal na Univerzi fond za zdravstveno zaščito njenih slušateljev,¹⁸ ki ga je upravljal poseben odbor z dekanom Šerkom kot predsednikom, ki pa zaradi skromnih finančnih sredstev¹⁹ ne bi mogel odplačevati posojila, saj je bil namenjen samo za zdravljenje slušateljev pri zdravnikih specialistih ali v sanatorijih (npr. na Golniku)²⁰ in za zdravniške honorarje in zdravila.

V finančnem zakonu za leto (1938/39) je država predvidela 4 milijone dinarjev za izgradnjo akademskih menz v Beogradu, Ljubljani in Zagrebu.²¹ Od tega zneska je Beograd porabil 2,800.000 Din. Tako, da je Ljubljana prejela še pred potekom prejšnjega proračuna za akademsko menzo znesek 600.000 Din.²² 16. marca 1939 je bil Univerzi v Ljubljani namreč odobren kredit.

S sklepom ministrskega sveta 2. marca 1939 je bilo predvideno za menzo v Ljubljani²³ posojilo 1,000.000 dinarjev. Univerza ga je prejela, ko je minister za socialno politiko in narodno zdravje ukazal Državni hipotekarni banki v Beogradu naj

izplača omenjeno vsoto. Denar je izviral iz Centralnega fonda za zdravstveno zaščito učencev. Izplačali so ga preko ljubljanske podružnice. Akademsko menzo so zidali iz sredstev prosvetnega ministrstva v smislu 31. člena, točke 4. Zakona o zdravstveni zaščiti učencev.²⁴ Po izjavah ministrstva naj bi bila menza državna, v njenem kurtoriju bi bil tudi zastopnik Univerze. V ta namen bi zgradili ali kupili posebno zgradbo.²⁵

Ljubljanska podružnica Narodne banke Kraljevine Jugoslavije je prispevala 11.000,00 dinarjev, kot prostovoljen prispevek za dijaške menze.²⁶

Sprva je kraljevska banska uprava iskala primerno staro hišo v južnem delu mesta, ki bi se dala preurediti za Akademsko menzo. Kot ponudnik se je javil g. Kocbek, ki je nudil v nakup hišo na Vidovdanski cesti 1, s parcelo 1260 m² za akademsko menzo.²⁷ Komisija si je ogledala tudi Mrakovo gostilno, ki jo je prodajala Kati Derenda. Našli pa niso ničesar primernega.

Zato so se odločili za nakup zemljišča v neposredni bližini srednje tehnične šole na Mirju ob Aškerčevi cesti zraven poslopja državne šolske poliklinike. Del zemljišča v izmeri 680 m² je bila last državnega Higijenskega zavoda v Ljubljani, ki ga je bil pripravljen prodati v zameno za zemljišče v drugem delu mesta (v bivšem Št. Petrskem vrtu). Ostalih 320 m² zemljišča, ki bi ga potrebovali je bilo last Križevniškega reda v Ljubljani.²⁸ 25. septembra 1940 je zemljišče Higijenskega zavoda odkupila Univerza, ki jo je takrat zastopal rektor dr. Matija Slavič.²⁹ Obenem je odkupila tudi zemljišče Križevniškega reda v Ljubljani.³⁰

18 Univerzitetni zdravstveni fond je bil ustanovljen dne 30. avgusta 1930, na podlagi zakona o zdravstveni zaščiti učencev (Sl. list 34. kos, št.197). Redni slušatelji so ob vpisu v vsak semester plačevali v ta sklad določen prispevek. Po tem zakonu je šlo 50% od zbranega denarja za zdravljenje, 50% pa so morali odvajati centralnemu fondu v Beogradu ne da bi imeli ljubljanski študentje od tega kake koristi. Do ustanovitve Vseučiliške pomoči je fond upravljal poseben odbor, sestavljen iz univerzitetnih profesorjev. Z odlokom ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje z dne 1. novembra 1940 S. Br. 24.722 je bila prejšnja odločba spremenjena tako, da je obdržala Univerza za zdravljenje slušateljev 90% od zbranih vlog, prejšnji centralni fond je dobil le 10%.

19 50% prispevkov za zdravstveni fond je pomenilo 15 Din od vsakega slušatelja, kar je zneslo glede na povprečno 1700 slušateljev letno 50.000 Din. To so bila torej vsa razpoložljiva sredstva univerzitetnega zdravstvenega fonda. Ta vsota denarja pa ni zadostovala niti za zdravljenje slušateljev, kaj šele za odplačevanje dolga.

20 ZAMU, IV/193, Sklep redne seje univerzitetne uprave z dne 25. septembra 1935.

21 ZAMU, IV/193, Zapisnik o ugotovitvi potrebe sestave programa za Akademsko menzo v Ljubljani, spisan dne 24. oktobra 1938 v vseučiliškem sekretarijatu v Ljubljani.

22 ZAMU, Zapisnik univerzitetnega sveta Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani, 23. junij 1939.

23 ZAMU, Zapisnik univerzitetnega senata, z dne 5. maja 1939.

24 ZAMU, IV/193, Dopis Rektorata Univerze kralja Aleksandra I. Ministrstva prosvete, Ljubljana, 12. marec 1940

25 ZAMU, IV/193, Zapisnik univerzitetnega sveta Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani, dne 10. junij 1938.

26 ZAMU, IV/193, Dopis Narodne banke Kraljevine Jugoslavije Rektoratu Univerze kralja Aleksandra I., 17. avgusta 1940.

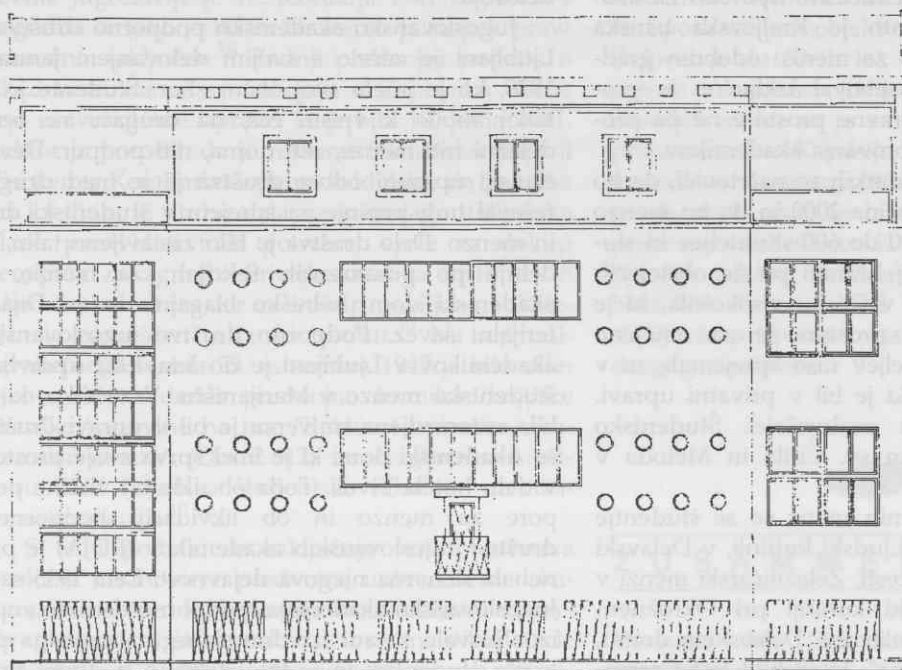
27 ZAMU, IV/193, Dopis g. Kocbeka Rektoratu Univerze kralja Aleksandra I., dne 25. oktobra 1938

28 ZAMU, IV/193, Dopis Kraljevske banske uprave dravske banovine Ministrstvu prosvete, obč. oddelek I. v Beogradu, Ljubljana 13. marec 1939.

29 Matija Slavič je bil rektor v letih 1939/41.

30 ZAMU, IV/193, Pogodba sklenjena med Univerzo kralja Aleksandra I. v Ljubljani, ki jo zastopa rektor dr. Matija Slavič in Higijenskim zavodom v Ljubljani, ki ga zastopa direktor Ivo Pirc, Ljubljana, 25. september 1940 in kupna pogodba, ki sta jo sklenila Priorat Križevniškega reda v Ljubljani v imenu Komende nemškega viteškega reda, zastopal ga je deželni komtur gospod Valerijan Učak, kot prodajalec in Univerza kralja Aleksandra I. v Ljubljani, ki jo je zastopal rektor, univ. prof. dr. Rado Kušej, kot kupec, 22. oktobra 1940.

AKADEMSKA MENZA V LJUBLJANI M.1100.

DVORIŠČNA FASADA

Videll

Šef oddelka za arhitektonsk.
posle.
Ljubljana, 12. IV. 1939.

Odobravam!

V Ljubljani, dne 12. IV. 1939, v. No. 157/39.

Po pooblastilu bane ministr. tehnič. oga. oddelka:

Komisijaska ugotovitev gradbenega programa za akademsko menzo v Ljubljani je bila odrejena z odlokom gospoda bana 13. junija 1939 V-štev. 2330/3, obenem je bila imenovana tudi komisija.³¹

Skico načrta in aproksimativni proračun, ki je znašal 1,375.000 Din za stavbo brez opreme je napravil tehnični oddelek kraljevske banske uprave. Predvideno je bilo, da se v novi zgradbi zagotovijo gostinski prostori za 200 oseb,³² kuhinja z vsemi potrebnimi stranskimi in skladiščnimi prostori, primerno število pršnih kopeli za moške in ženske in eventualno na ženskem oddelku ena ali dve kopalnici z banjami,³³ upravne prostore, dvosobno

stanovanje za upravnika menze, dve večji oziroma manjši sobi za nastavitev osebja menze, eno enosobno stanovanje za hišnika, dve sobi za gostinsko osebje. Pri kuhinji je bila predvidena tudi primerna hladilnica. Sprva je bilo predvidena v prvem nadstropju poslopja dvorana za dijaška zborovanja, ki so jih morali po uredbi o društvihi univerzitetnih slušateljev, organizirati na Univerzi. Dotlej se je za to uporabljala slavnostna zbornica Univerze.³⁴ Kasneje je prišlo še do novih preureditev in do soglasnega mnenja, da se poleg gostinskih in kuhinskih prostorov priporoča še nekaj klubskih prostorov, ki bi služili za čitalnico in družbeni razvoj, nekaj prostorov za društveno življenje študentov in eno večjo zborovalno dvorano.³⁵ Po tem programu je tehnični oddelek izdelal

³¹ Komisijo so sestavljali še: ing. Otohal Josip, teh. višji svetnik, ing. Glanz Vinko, teh. višji pristav, ing. Sitar Ivan, teh. višji pristav, vsi trije člani Kraljevske banske uprave, Sketel Karlo, sekretar Univerze kot zastopnik Rektorata Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani, upravnik državne bolnice za duševne bolezni Ljubljana-Studenec, dr. Franc Gerlovič in red. univ. prof. dr. ing. Alojzij Kral. Slednji je v lastni režiji izdelal tudi načrte in statične izračune.

³² V menzi naj bi se prehranjevali slušatelji ljubljanske Univerze deloma brezplačno, deloma na plačilo.

³³ V povezavi s kopalnicami naj bi se predvidela tudi brivnica in krojaška delavnica za manjša hitra popravila.

³⁴ ZAMU, IV/193, Zapisnik sestavljen dne 1. julija 1939 v sekretarijatu univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani o komisijiski ugotovitvi gradbenega programa za akademsko menzo v Ljubljani.

³⁵ ZAMU, IV/193, Zapisnik o ugotovitvi gradbenega programa za Akademsko menzo v Ljubljani, sestavljenem dne 4. novembra 1938. Program je odobril odlok g. bana 25. oktobra 1938, z njim so bili imenovani tudi člani komisije.

skice. Zataknilo pa se je, ker je gradbeni program za akademsko menzo v Ljubljani vseboval tudi projektiranje enega večjega prostora v I. nadstropju nad jedilnico za začasno uporabo za akademska zborovanja. Zato je Kraljevska banska uprava sporočila, da bo za menzo odobren gradbeni program, ki bo vseboval izključno le gostinjske, kuhinjske in upravne prostore ne pa prostorov za shajanja in zborovanja akademikov.

Po doslej zbranih podatkih so načrtovali, da bo naraslo število slušateljev na 2000 in da bo menzo potrebovalo približno 500 do 600 slušateljev in slušateljic,³⁶ ki se že sedaj hranijo po že obstoječih neakademiških menzah, v Domu visokošolk, ki je bil zaradi pomankanja prostora le za omejeno število slušateljic, slušateljev niso sprejemali, in v Akademskem kolegiju, ki je bil v privatni upravi. Tu so se hranili tudi srednješolci. Študentsko kuhinjo je imel še Dom sv. Cirila in Metoda v Streliški ulici.

Poleg zgoraj omenjenih menz so se študentje pred vojno hranili še v Ljudski kuhinji, v Delavski zbornici na Miklošičevi cesti, Železničarski menzi v Pražakovi ulici, Delavski kuhinji pri Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev, Delavskem domu, dijaški kuhinji "Domovina", ki je bila last Čarnanovih, v Gajevi ulici v Ljubljani, v akademski menzi Jadran. Mnogo akademikov je imelo brezplačno prehrano v Mestnem zavetišču za onemogle. Oražnov dijaški dom z depandanso na Zelenem hribu je bil pred vojno bogata ustanova in je nudil svojim študentom brezplačno stanovanje in večidel tudi brezplačno prehrano.

V načrtu statuta je bilo predvideno, da se ustanovi Akademsko menza, kot sekcija "Akademskega podpornega društva v Ljubljani", služila bi prehrani študentov ljubljanske Univerze in se bi imenovala Akademsko menza univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani. Upravo naj bi sestavljal rektor ali po njem imenovan namestnik kot predsednik, pet zastopnikov slušateljev univerze, ki jih izvoli svet slušateljev, tako da študente vsake fakultete zastopa en študent te fakultete. Predvideno je bilo tudi tehnično vodstvo, ki bi ga sestavljali: ekonom, gospodinja in komite vsaj dveh dam in dveh študentov. Menza bi nudila: obed, večerjo, obed in večerjo in sicer brezplačno, s popustom oz. po lastni ceni. Slušačji bi hrano dobivali na podlagi jedilnih izkaznic, ki bi imele označbo lastnika in bi bile neprenosljive. Gmotna sredstva so nameravali zagotoviti iz prispevka fonda za zdravstveno varstvo učencev, ki je obstajal pri Hipotekarni banki, prispevkov samoupravnih teles, iz daril zasebnikov in iz dohodkov menze in do-

tacijami, ki jih voli sekciji Akademsko podporno društvo. Če bi Akademsko podporno društvo razpustili, bi bila menza samostojna in bi še naprej delovala.

Jugoslovansko akademsko podporno društvo v Ljubljani je začelo s svojim delovanjem januarja 1920, ko je imelo svoj občni zbor. Študente je že takoj vabilo k vpisu, češ, da drugače ne bodo deležni niti menze, niti doma, niti podpor. Devetčlanski upravni odbor društva je je med drugim reševal tudi prošnje za sprejem v študentski dom in menzo. Delo društva je bilo zastavljeno tako, da deluje po posameznih sekcijah: za menzo, za akademski dom, bolniško blagajno in za Dijaški ferijalni savez. Podporno društvo jugoslovanskih akademikov v Ljubljani je do leta 1922 upravljalo študentsko menzo v Marijanišču. V začetku, ko je bila ustanovljena univerza je bil v upravi društva še Akademski dom, ki je imel sprva svoje prostore v delu hotela Tivoli. Toda ob ukinitvi vladne podpore za menzo in ob likvidaciji Podpornega društva jugoslovanskih akademikov (PDJA) je prenehala sleherna njegova dejavnost. Leta 1935 se je Jugoslovansko akademsko podporno društvo zopet izoblikovalo zaradi izredno slabega socialnega položaja študentov in je bilo deležno podpore vseh kulturnih in strokovnih klubov. Predsedstvo upravnega odbora tega društva je prevzel univ. prof. Alojz Kral. Cilj društva je bil materialno pomagati vsem podpore potrebnim akademikom ljubljanske univerze.

O problemu akademske menze je na seji senata z dne, 25. september 1937 poročal tudi prorektor Samec. Govoril je, da je bila težnja dijakov za akademsko menzo tik pred realizacijo. Pri tem je imel velike zasluge univ. prof. Alojz Kral, ki jo je skupaj s posebno sekcijo podpornega društva skušal odpreti. Računali so, da bi se menza ustanovila s pomočjo kratkoročnega posojila, ki bi ga omogočili študentje sami z denarnimi podporami, ki jih dobivajo. Ko naj bi stvar stekla so ugotovili, da bi v tej menzi jedlo le malo študentov, druge skupine študentov bi ostale na hrani v menzah, katere so obiskovali že dosedaj. Poudaril je, da je tako v teh okoliščinah akademska menza vezana na enkratno podporo od strani oblasti. Ostane ji samo formalna možnost, da si sredstva zagotovi preko centralnega zdravstvenega fonda. Prorektor je opozoril tudi na bojazen, da bi taka menza posebno olajševala komunistično propagando.³⁷

Podatki, ki jih nadalje zasledimo v virih so vezani na nakup zemljišča za menzo in so datirani z začetkom leta 1941, torej tik pred vojno. V sledečih dopisih Rektorat Univerze kralja Aleksandra I. prosi Glavno kontrolo kraljevine Jugoslavije, za

³⁶ ZAMU, IV/193, Zapisnik o ugotovitvi potrebe sestave programa za Akademsko menzo v Ljubljani, spisan dne 24. oktobra 1938 v vseučiliškem sekretarijatu v Ljubljani.

³⁷ ZAMU, Zapisnik redne seje univerzitetnega senata, Poročilo prorektorja dne 25. septembra 1937.

izdajo soglasja k pogodbi sklenjeni med Univerzo kralja Aleksandra I. v Ljubljani in Higijenskim zavodom o odstopu zemljišča. Glavna kontrola kraljevine Jugoslavije je 17. februarja 1941 soglašala s pogodbo in tako je bil za Univerzo postopek pravnomočno zaključen.³⁸ Zadnji predvojni podatki o Akademski menzi se nahajajo v Zapisniku redne seje univerzitetne uprave, ki je bila 10. julija 1941. Rektor je poročal, da je rektorat telefonsko prijavil Visokemu Komisariatu (tehn. oddelek), da je treba pri kreditih, ki jih bo dala na razpolago italijanska vlada predvideti tudi potrebne vsote za dokup zemljišča za zgradbi Prirodoslovnega instituta in Akademске menze ter za odkup paviljona v katerem je nameščen rudarski inštitut.³⁹ Na seji univerzitetnega senata 25. novembra 1947 je bilo sklenjeno, da se denar predvojne hranilne knjižice dravske banovine na ime "Rektorat univerze, akademska menza" (Din 2.642) izroči glavnemu odboru LŠM (Ljudska študentska mladina) za akademsko menzo.⁴⁰

S temi podatki se zaključuje tudi obravnava poskusa ustanovitve predvojne univerzitetne akademske menze. Pod skupino univerzitetni zdravstveni fond oz. študentski zdravstveni sklad sta le dve škatli z naslovom Akademске menze, ki segata do leta 1940/41. Univerzitetni zdravstveni fond je obstajal med obema vojnama in je deloval po principu samopomoči. Podpirali so ga tudi nekateri ljubljanski zdravniki, ki so študentom z nakaznico zdravstvenega fonda računali znatno manj. Pod okupacijo je fond deloval kot Vseučiliška pomoč. Po vojni je fond prevzel posle Vseučiliške pomoči in jih zelo razširil. Leta 1946 je bil sprejet nov pravilnik in fond je tudi ustanovil lastno ambulanto. Poleg tega je fond ustanavljal še okrevališča za študente (v Puli, na Visokem, v Bovcu, v Šent Pavlu, na Selah itd.) Vsa po vrsti so bila kmalu ukinjena. Od vsega je ostal le študentski tabor Ankaran in nedograjen dom na Mežakli. V okviru obstoječega gradiva pa je zelo malo podatkov o sami menzi, saj ta fond vsebuje tudi splošno gradivo že prej omenjenega univerzitetnega zdravstvenega fonda. V univerzitetnem arhivu študentskega fonda, ki bi obravnaval to tematiko, sploh ni, tako da jo je mogoče zasledovati le v arhivu rektorata in delno kuratorija. Ta je začel delovati z letom 1952 in se je predvsem

ukvarjal z materialnim položajem študentov: z razdeljevanjem dotacij, subvencij za hrano, z investicijsko politiko, s sprejemanjem študentov v študentske domove. Imel je tudi splošno kontrolo nad poslovanjem objektov študentskega standarda. Deloval je do 60-ih let, ko je izgubil nekaj kompetenc z osamosvojitvijo študentskih domov kot zavodov in ko se je z novim statutom Univerze preimenoval v Komisijo univerzitetnega sveta za materialna vprašanja študentov. Ena izmed njegovih prvih akcij je bila Spomenica o problemu prehrane visokošolcev iz leta 1953. V okviru omenjenega gradiva pa skoraj ni podatkov o tej problematiki. Pri raziskavi nam zato kot pomagalo služijo še prispevki iz takratnega študentskega in drugega časopisja.

ZUSAMMENFASSUNG

Versuch der Gründung einer Universitätsmensa in Ljubljana

Das Problem der Studentenverköstigung war im Königreich Jugoslawien sehr akut, konnte man doch aus Geldmangel keine größere Studentensmensa gründen. Vor dem Zweiten Weltkrieg bzw. in den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts existierten in Ljubljana mehrere Studentenwohnheime und Mensen (Hochschülerinnenheim, Akademisches Kollegium, Volksküche, Arbeiterkammer in der Miklošičeva ulica, Eisenbahnermensa in der Pražakova ulica, Arbeiterküche beim Kreisamt für die Arbeiterversicherung, Arbeiterheim, Schülerküche "Domovina" u.a.). Dabei handelte es sich nicht nur um akademische Einrichtungen, sondern auch um Institutionen in privater Hand. Beinahe alle waren von den damaligen politischen Parteien gegründet worden. Aus diesem Grunde trug man sich lange Zeit mit dem Gedanken, eine zentrale staatliche akademische Mensa zu gründen. Das Rektorat faßte den Beschluß, sie gemeinsam mit den akademischen Fachvereinen zu gründen. Ihre Gründung unterstützte auch der *Akademische Unterstützungsverein* (Akademsko podporno društvo), war doch im Vereinsstatut vorgesehen, sie als eine Sektion des Vereins zu gründen.

Finanzielle Mittel wurden vom *Bildungsministerium* (Ministrstvo prosvete) im Sinne des Art 31., Pt. 4 des *Gesetzes über den Gesundheitsschutz der Schüler* (Zakon o zdravstveni zaščiti učencev) gesichert. Von der *Nationalbank des Königreichs Jugoslawien* (Narodna banka Kralje-

³⁸ ZAMU, Dopis rektorata Državnemu higijenskemu zavodu z dne 28. februar 1941.

³⁹ ZAMU, Zapisnik redne seje univerzitetne uprave dne 10. julija 1941. Zapisnik je bil soglasno odobren na seji univerzitetne uprave dne 12. decembra 1941.

⁴⁰ Zdravstveni fond na Univerzi v Ljubljani je bil po vojni samostojno telo v sklopu Ljudske študentske mladine na Univerzi, ki mu je bila poverjena skrb za zdravstveno zaščito in vzgojo. Ustanovil ga je Sekretariat Ljudske Študentske Mladine jeseni leta 1945.

vine Jugoslavije) wurde ein Zuschuß in der Höhe von 11.000,00 Din als Spende beigesteuert.

Zunächst suchte man vergeblich nach einem geeigneten alten Haus im Süden der Stadt. Dann erwarb die Universität einen Baugrund im Stadtteil Mirje an der Aškerčeva cesta, ein Besitz der *Hygieneanstalt* (Higijenski zavod) und des *Deutschordens* (Križevniški red) in Ljubljana. Am 25. September 1940 wurde der Kaufvertrag abgeschlossen zwischen der Universität und der *Hygieneanstalt*, einen Monat später auch mit dem *Deutschorden*. Die Angaben in den Quellen, in denen die *Hauptkontrolle* (Glavna kontrola) des Königreichs Jugoslawien ihre Zustimmung zu diesem Vertrag gab (wodurch das Verfahren für die Universität rechtskräftig wurde), sind mit Beginn des Jahres 1941 datiert.

Die Planskizze wurde von der *Technischen Abteilung* (Tehniški odsek) der *Königlichen Bauschaftsverwaltung* (Kraljeva banska uprava) erstellt. Für die Mensa war eine Kapazität von 500 bis 600 Hörern und Hörerinnen vorgesehen, die dort umsonst bzw. zu ermäßigten Preisen verköstigt werden sollten. Das Projekt wurde leider nicht realisiert.

Die letzten Angaben beziehen sich auf einen Antrag des Rektorats der Universität an das *Hohe Kommissariat* (Visoki komisariat) – *Technische Abteilung* (Tehnični oddelek), daß bei den Krediten von der italienischen Regierung auch eine Summe vorgesehen werden sollte, die für den zusätzlichen Ankauf des Grundstücks für die Gebäude eines *Naturwissenschaftlichen Instituts* (Prirodoslovni inštitut) und einer *Akademischen Mensa* (Akademska menza) benötigt wurde sowie für den Ankauf des Pavillons, in dem das *Institut für Montanistik* (Rudarski inštitut) untergebracht war.

Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde das Geld, das auf ein Sparkonto der *Sparkasse der Draubanschaft* (Hranilnica dravske banovine) zugunsten des "Rektorats, akademische Mensa" überwiesen worden war, laut Beschluß der Universitätssensats auf den Hauptausschuß der *Studentischen Jugend des Volkes* (Ljudska študentska mladina) umgebucht, was aus dem Protokoll einer außerordentlichen Sitzung des Universitätssensats vom 25. November 1947 hervorgeht.

VIRILI IN TERATURA

- Akademski glas (Ljubljana) 12. februar 1935.
 Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani (ZAMU), IV/193.
 ZAMU, Zapisnik univerzitetnega sveta Univerze kralja Aleksandra I. v Ljubljani 23. 6. 1939.
 Zapisnik univerzitetnega senata z dne 5. 5. 1939.
 Zapisnik redne seje univerzitetnega senata, Poročilo prorektorja 25. 9. 1937.
 Dopis rektorata Državnemu higienskemu zavodu 28. 2. 1941.
 Zapisnik redne seje univerzitetne uprave 10. 7. 1941.
 Kremenšek, S. (1972): Slovensko študentsko gibanje 1919–41. Ljubljana.
 Univerza v Ljubljani in 40 let Komunistične partije Slovenije. Ljubljana 1977.